

УДК 821.161.2.09.02(4)“176/184”(092)
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-2/41>

Чопик Р. Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДИВИВСЯ НА СВІТ «ОКОМ СКОВОРОДИНЦЯ» (МАЛОВІДОМІ СТУДІЇ ПРО СКОВОРОДИНСТВО І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО)

Упродовж XIX століття І. Котляревський розглядався переважно як зачинатель Нового українського письменства. Ситуація змінилася, коли вийшли у світ новаторські студії О. Русова «Какая роль “Возного” в “Наталке Полтавке”?» (1904), С. Єфремова «Котляревський» (1909), М. Плевака “Григорій Сковорода й українське письменство” (1924), М. Грушевського “З історії релігійної думки на Україні” (1925), де з’ясовано сквородинську складову творчості автора “Наталки Полтавки”, а відтак, і її закоріненість у “давній” літературі. Зокрема, О. Русов першим звернув увагу на те, що, відпускаючи Наталку в кульмінації п’єси, Возний мотивує свій крок відповідно до вчення Г. Сковороди про “сродність” (“от рожденья моего расположен к добрым ділам”). Шляхетний учинок відкриває перед ним “шлях миру” замість “шляху вентер” (ятір, сіті гріха), яким ступав раніше. Ці означення О. Русов бере, знову ж таки, у Г. Сковороди («Брань Архистратига Михайла зі Сатаною...») і за їх допомогою поглиблює тлумачення головної ідеї твору (“Коли хочеш бути щасливим, то на Бога полагайся...”), що резонує зі сквородинським евдемонізмом, “філософією щастя”. Своєю чергою, С. Єфремов помічає зв’язок між Тетерваковським (прізвище Возного) і Тетерваком – антагоністом сквородинської притчі “Убогий Жайворонок”. Тетерваковський враховує гіркий урок Тетервака і не потрапляє, як той, у сіті світової марноти... Ці та інші спостереження надзвичайно важливі, аби подолати “межу високу” поміж давнім та новим українським письменством; актуалізувати тяглість і зміст української духовної традиції. Аналіз проведено за участі сучасних учених, котрі, хто в pro- (Л. Ушкалов, Є. Нахлік), а хто в contra- (Ю. Барабаш), докладаються до утвердження й розвитку перспективної стратегії, започаткої репрезентованими корифеями українського літературознавства.

Ключові слова: Г. Сковорода, шлях миру/шлях вентер, християнська етика, Варсава, Тетерваковський, О. Русов, С. Єфремов, Л. Ушкалов.

Постановка проблеми. Дошевченківський період – сюжетна цілість, кульмінацією якої є, звичайно, Шевченко; зав’язкою (аксіоматично) Котляревський; експозицією ж (гіпотетично) Сковорода. Відчуваючи це, я однак довго не міг узгодити гіпотезу з аксіомою, позаяк зачинав традиційно, від «Енеїди». Чому? – пояснює вже елементарна логіка: якщо письменник пародіює дещо взірцеве (класичне, класицистичне), отже, у нього є певний альтернативний взірць, із позицій якого й бачить об’єкт критики в пародійнім ракурсі. Тож насамперед слід з’ясувати, в чім полягає той альтернативний взірць (еталон, камертон, архікритерій). Критикуєш – пропонуї! Ото Котляревський і пропонує – у «Наталці Полтавці», де вже навіть на очевидному (й «вухослушному») рівні відчитуються хрестоматійні сквородинські мотиви.

Насамперед, арія возного – пародійна трагедія псалмів «Всякому городу нрав і права» із її сквородинством навиворіт. Адже безумний

світ, од якого категорично відхрещувався автор оригіналу, возний сприймає як норму. Він немов не почув епіфори в кожній строфі та коди про «неформат» кришталевої совісти й розуму в тому світі. Відповідні й учинки цього персонажа впродовж п’єси. Однак у вирішальний момент він «згадує», що «от рожденья... расположен к добрым ділам», і, бажаючи жити у сродності, відпускає Наталку. Отакий собі сеанс практичного сквородинства, відкриття якого свого часу неабияк захопило літературознавців.

Вони впевнено констатували, що в «Наталці Полтавці» Котляревський бачить світ «оком сквородинця» (за М. Грушевським), впроваджує «тип сквородинця» (за С. Єфремовим); і «якщо Котляревський зумів роз’яснити неясну, наполовину містичну філософію Сковороди [...] в образах персонаж[ів] і дії «Наталки Полтавки», то це є одна із його заслуг, за які поставили йому пам’ятник» (за О. Русовим).

Мається на увазі знаменитий пам'ятник І. Котляревському в Полтаві скульптора Л. Позена. Його відкриття 1903 року стало знаковою подією історії українського письменства. Власне, в її атмосфері, під свіжим враженням од вікопомного артефакту О. Русову й спостерігся найперший причиною до нашої теми, відбулась постановка проблеми. Її дальша колективна розробка показала, що, за позірної простоти, питань тут більше, ніж відповідей, а «невидимого» – ніж очевидного, хоча й саме з нього все почалося.

Виклад основного матеріалу. У січні 1904 року на сторінках «Киевской старины» з'явилася стаття «Яка роль “Возного” в “Наталці Полтавці”?». Мов розгорнений коментар кадру комікса – «сцени розмови Возного з Наталкою в той момент, коли його перериває Виборний піснюю «Дід рудий, баба руда», на постаменті полтавського пам'ятника. О. Русов хоче «сказати декілька слів про одну з трьох осіб цього горельєфа, а саме про Возного: чи зображений він таким, яким уявляв його собі автор цієї дивовижної п'єси, що не сходить зі сцени вже дев'ятий десяток літ? Чи таким його представляють і актори малоросійських театральних труп...», надаючи цьому персонажеві «характеру хтивих устремлінь селадона, поспраглого зірвати квітку з невинності наївної свіженької мужички для того, щоб обернути її відтак на свою кухарку, а чи кинути, як стару ганчірку», «підкреслюючи смішні міни», «доводячи до шаржу», зображаючи «потворою і сатиром» «похилого віку з лисиною на всю голову і потворними складками старечого обличчя, які потрапили з милості акторів і на горельєф пам'ятника Котляревському в Полтаві?» [10, с. 41].

Питання риторичні. Стаття О. Русова – пристрасна незгода зі стандартами виконання образу Возного, його аберациями на догоду поверховим «вульгарно-комічним» ефектам; з тим, що це «від початку до кінця тип негативний, виведений Котляревським із метою відтінити всю чарівність незіпсованості пейзажів» [10, с. 50]. «Коли справа доходить до акту самозречення Возного від земного щастя задля вищих благ, уже всі дивляться на нього, мов на якогось полішинеля, і незважаючи на те, що його «благородний вчинок» мав би викликати інше ставлення до нього, продовжують хихотіти; це хихотіння зливається зі сміхом від радості, що все завершилось благополучно: і Петро не пішов кудись поневірятися чи погибати, і Наталка не утопилась!» [10, с. 59].

О. Русов вважає, що таке виконання нівелює авторську інтенцію, бо зводить на сміх сквородинську мотивацію вчинку возного, засвідчену

в його кульмінаційному монолозі: «Размишлял я предовольно і нашел, что великодушной поступок всякіе страсти в нас пересиливають. Я – возний і признаюсь, что от рожденья моего расположен к добрим ділам; но, за недосужністю по должности і за другими клопотоми, доселі ні одного не зділал...» [8, с. 64]. А тепер усе зміниться, бо, відпускаючи Наталку, він врешті зважується із двох альтернатив («по благості всевишнього єсьм чоловік, а по милості дворян – возний») надати перевагу життю в сродності, благословенній Богом, понад несродним трибом життя, санкціонованим становою ієрархією. «В серці полтавця [...] відкривається шлях істини і радості» [10, с. 55] – «шлях скромний і тихий (по якому простує і Скворода)», й задля нього він полишає «інший шлях – вентер (в'ятер – рибальське знаряддя) – шлях срібллюбців, солодколюбців, честолюбців...» [10, с. 49].

Коментуючи рішення возного, О. Русов звертається до містерії Сквороди «Брань Архистратига Михайла зі Сатаною...» (помилково зазначає, що це «Пря Біса з Варсавою»), у якій серед іншого йдеться про «шлях миру» (це «шлях царський, шлях верховний, шлях горній», «цим шляхом, ідучи у пустелю, Христос перемиг Сатану», нині ж ним, взоруючись на Христа, «ступає наш Варсава») – і «шлях вентер» («вентер є сить рибальська, створена за образом черева: широка на вході, тісна на виході»), що веде «в опівнічний морок». Возний обирає «шлях миру», а отже, він «тип тієї людини, якою уявляв собі його автор, – зовсім не негативний, а радше піднесений, позитивний» [109, с. 63]. О. Русова настільки захоплює це відкриття, аж, заради цілковитої чистоти «типу», береться «відмити» Возного від його закаляного минулого.

Дослідник твердить, що, вмовляючи виборного приборхати на сватанні та співаючи свою пародійну арію («Всякому городу нрав і права»), «возний у піснях Сквороди, як вищого авторитета свого часу, старається знайти докази, що й брехня допустима, коли вона практикується не на шкоду, а на користь ближньому» [10, с. 53], адже хоче вивести Наталку з нужди та убожества. Хрестоматійну ж характеристику возного з уст Миколи («... Так і бундючиться, що помазавсь паном. Юриста завзятий і хапун такий, що і з рідного батька злупить!» [8, с. 47]) О. Русов намагається нейтралізувати в ще менш переконливий спосіб: «Канцелярії, де [...] плазують люди, подібні до Возного, на сцені «Наталки Полтавки» зовсім і нема; ні на кого ця «пріказная строка» впродовж усієї вистави ябед не пише; якщо він і хабарник [...], то йому також у п'єсі не випадає нагоди взяти такий «взя-

точок, сиріч – винуждений подарочок», за яким він зітхає» [10, с. 51].

Словом, очі не бачать – серце не болить, не ввійманий – то й не злодій. Але ж глядач не має жодних підстав не вірити всуціль позитивному Миколі! Дивним виглядає й бажання «ощасливити» Наталку всупереч її власній волі, та ще й з боку того, хто зізнається: «Безмірно, ах! люблю тя, дівицю, / Как жадний волк младую ягницю». Що ж до арії возного в інтерпретації О. Русова, скористаюсь цитатою з Ю. Барабаша: «Одне те, що Возний намагається взяти собі в однодумці Сквороду, котрий ніколи не був і не міг бути речником «блаженної брехні», – одне це свідчить, наскільки безмежно далекий він од Сквороди. Втім, а чи справді Возний намагається спертися на авторитет Сквороди? Чи, суттю, не *відштовхується* він у своїй відверто пародійній пісні од філософа, чи не знущається з його – такого, як він вважає, смішного й химерного – морального максималізму?» [2, с. 338].

Саме так, відштовхується й знущається, і насправду виступаючи тут відвертим «псевдосквородинцем, точніше навіть – *антисквородинцем*» [3, с. 188]. І цей факт аніскільки не засмутив би О. Русова, не змусив вдаватися до сумнівних «натяжок» задля порятунку закулісної *передісторії* возного (до появи на сцені у п'єсі), коли б у час написання статті йому трапилося на очі одне спостереження.

Неймовірно цікаве, евристичне, знакове, по яким не було би потреби нагадувати, що «нічого не з'являється в історії розвитку думки та мистецтва у всеозброєнні, як колись Паллада вийшла з голови Юпітера: кожне художнє творіння має попередників і коріння...». З тим спостереження пощастило вже С. Єфремову, котрий буквально-дослівно відгукнувся на заклик О. Русова «грунтовно переглянути твори Котляревського в історичній перспективі в сенсі встановлення спадкоємності [української] літератури XVIII–XIX століть» [10, с. 61] і помітив те, чого так бракувало його попередникові для вивершення концепту. Маю на увазі генезу призища возного – *Тетерваковський*...

У передмові до видання творів І. Котляревського 1909 року С. Єфремов висловив припущення, що воно «може бути взято у того ж таки Сквороди», зокрема, з його притчі «Убогий жайворонок», де антагоністом виступає *тетервак*(!) Фридрих [5, с. 134].

Вибір пташка невивпаковий. Тетерваки (тетеруки) не відзначаються мудрістю-далекоглядністю: в погоні за кормом та під час токування втрачають

пильність («глуха тетеря»), стаючи легкою здобиччю ловців. Від такого сценарію тетервака застерігає протагоніст притчі жайворонок Сабаш, переконуючи, що спокійна убогість краща, ніж ситий неспокій. Всує. Тетервак потрапляє до пастки світової марноти й виринає ледь живим...

Мудрий жайворонок передбачав таку перспективу, а тепер із не меншою певністю не втрачає надії на майбутнє прозріння поганьбленого опонента. «Адже не той дурний, хто не знає (ще не народився той, хто все знає), а той, хто не хоче знати» [12, с. 244]. Тетервак же кається, оплакує і ненавидить свою глупоту. В притчі він вже не встигне навернутися в жайворонкову віру. Зате в «Наталці Полтавці» його шансом скористається возний Тетерваковський – безсумнівний спадкоємець сквородинського тетервака, що не схотів удруге вступити в ту саму... сітку.

Він полишає «шлях вентер» (і тут слід віддати належне дослідницькій інтуїції О. Русова, котрий, не маючи під рукою птахоловних метафор з одного сквородинського твору, спокійно дав собі раду за допомогою їх риболовних аналогів з твору іншого) й обирає «шлях миру», яким «ступає наш Варсава» («Борня Архистратига Михайла зі Сатаною...») або ж Сабаш («Убогий жайворонок»). Походить «від сирського слова *саба* або *сава*, тобто мир, спокій, тиша; звідси і в євреїв субота – сабаш, звідси ж і це ім'я Варсава, тобто син миру; бар – по-єврейськи син» (примітка Сквороди [12, с. 316]).

Тобто «убогий жайворонок» Сабаш-Варсава – то Григорій Савич персоною власною. Це потверджується й орнітологічними особливостями персонажа, з яким ідентифікує себе. Жайворонок – рання пташка, що будить людей від сну. «Увесь світ спить...», пора прокидатися – перші слова і суть хронологічно найбільш раннього творулюбомудра «Пробудившись, узріли славу Його», прологу «Вхідних дверей до християнського добродія» – вхідних дверей у його вчення. «Убогий жайворонок» – твір передостанній (після нього лише «Потоп...»). Саме в іпостасі жайворонка Скворода «закільцьовує» свою творчість, проповідь цього пташка – то проповідь сквородинства *ab definitio*.

Її адресата теж узято «з натури». Образ тетервака – алегорія не кого іншого, як... українців! «...Усі ми такі. Бо ж усю Малоросію Великоросія називає тетерваками» (курсив мій) [12, с. 244]! Характеристика, що ніяк не лестить національній амбіції, однак далеко не безпідставна. Поготів, коли, вживши брому (за В. Винниченком),

поставимо її в тогочасний історичний контекст. Притчу написано 1787 р. – через два роки після Катерининської «Жалуваної грамоти дворянству» (1785), за якою цей стан наділявся винятковими привілеями. До російського дворянства було прирівняно й українську козацьку старшину, що започало процес її деградації: національної, соціальної (новоспеченим дворянам надавали у власність віднедавна (1783) закріпачених українських селян), а насамперед, морально-етичної, світоглядної. Ось «символ віри» «його благородія» малоросійського тетервака:

«Будь ти, яким хочеш, усередині. Хоч десяти шибениць гідний, що з того? Таємне Бог знає. Лиш би ти мав добру славу в світі і був шанованим серед знаменитих людей, не бійся! Дерзай! Не надірвешся довіку! Не той правий, хто по суті правий, а той, хто, хоч неправий по суті, однак вмє *здаватися* правим і має тільки *один вид* правоти, хитро лицемірячи і йдучи стежкою отої рятівної притчі: кінці в воду. Ось нинішнього світу наймодніша й рятівна премудрість! Коротко скажу: тільки той щасливий, хто хоч не правий за совістю, однак правий згідно з папірцем, як богомудро говорять наші богоглаголиві юристи» [12, с. 246–247] (курсив мій).

Чи не один з них – «юриста завзятий» возний Тетерваковський? Його «богомудра» й «богоглаголива» псальма («Всякому городу нрав і права») антисковородинська настільки ж, наскільки й безбожні тетервакові слова. Адже усе це – апологія світу «видимого» (похідного, створеного), й ігнорация світу «невидимого» (основного, того, що творить), це ігнорация Бога на користь мамони. «Про Бога» – перша глава «Вхідних дверей до християнського благочестя». Ось її перші рядки: «Весь світ складається з двох натур: одна – видима, друга – невидима. Видима натура називається твар, а невидима – Бог. Ця невидима натура, чи Бог, усю твар пронизує й утримує; всюди завжди був, є і буде. Наприклад, тіло людське видно, а розум, що пронизує й утримує його, невидимий» [12, с. 17].

Сковородинство називають християнізованим платонізмом (за Ф. Зеленогорським, В. Ерном, Д. Багалієм, Д. Чижевським та ін.), позаяк платонівське вчення Сковорода (за прикладом Філона Александрійського, «що об'єднав науку Платона та стоїків з біблійною наукою про Бога» [1, с. 391–392]) повсякчас верифікує Христовою мудрістю. Так і цього разу. «Невидима» натура – то вічний-незмінний світ ідей-ейдосів, «видима» – його тінь, світ мінливих речей. Тетервак заходить

у тінь («один вид», те, що «здається»), жайворонки хоче вивести його із тіні, до Істини, на «шлях миру», яким взоруючись на Христа ступає Сабаш-Варсава. Тобто І. Котляревський проектує в життєву практику Тетерваковського поради жайворонка – тетервакові, й про це пише О. Русов, наголошуючи, що «шлях істини й радости» відкривається в серці возного власне під впливом «настанов великого земляка-учителя» [10, с. 55].

Фраза возного, що він «от рожденія моего расположен к добрим ділам» відсилає до сковородинського поняття «сродности» й, знову ж, до притчі «Убогий жайворонок», яку Л. Ушкалов вважає алегорією «про «сродність» українців до добра та їхню «несродність» до зла. І мудрий жайворонок Сабаш, і нерозважливий тетервак Фрідрік, і дятел Немес «сродні» поміж собою, бо всі вони, на відміну від нетопирів чи яструбів, *зроду добрі*. «Наталку Полтавку» ж учений називає «не чим іншим, як варіацією на тему «Убогого жайворонка» Сковороди» [13, с. 147, 171].

Він має на увазі насамперед міркування щодо ментальних особливостей українців, яким Г. Сковорода заспокоює Ф. Диського, тільки но повідомивши, що вони з ним належать до спільноти тетерваків: «Чого ж соромитися! Адже ж тетервак дурний птах, але *не зловбий*». І далі: «Знаю, він *добрий* птах» [12, с. 244, 249]. Саме ця, родова, особливість у вирішальний момент подвигнула возного на добре діло; саме про це співають полтавці у фінальному хорі, що «глюризує *геть усіх полтавців як добродіїв*» [13, с. 147]: «Нехай злії одні плачуть, / Бо недобре замишляють; / А полтавці добрі скачуть, / Не на зло другим гуляють» [8, с. 67].

«От такові-то наші полтавці. Коли діло піде, щоб добро зробити, то один перед другим хватаються» [8, с. 65]. Як допіру персонажі сковородинської притчі, всі вони *зроду добрі*: з «добрим серцем» Наталка, «добрий Петро», «та й возний, здається, не з другої губернії», бо підтримав естафету колективного добротворення, відповідного «обичаям і повір'ям» цього краю. Доброта, а точніше добрість, «Справжня Добрість» (за П. Гулаком-Артемовським (1817)) тут означає не лише рису характеру, а й категорію етичну, екзистенційну. Жити в доброті – то жити «не на зло другим», навіть, коли задля цього мушиш поступитися власним щастям. Втім... Коли це й на правду ментальна традиція, «*обичай*», життєвий триб усієї спільноти, ця поступка віддячується сторицею, повертається бумерангом добра. Наталка готова піти на жертву, бо так буде «не на зло» Терпилисі; Петро – бо інакше «Бог накаже»

за те, що «научав дочку не слухати матері і посе- ляв несогласіє в сім'ї»; возний, вражений цією шляхетністю, – аби, в свою чергу, не примножити зла, розлучаючи закоханих, ще й таких, які чинять по-Божому... Саме ця добрість – увага до ближнього, небажання завдати йому болю; навіть, коли він (вона, воно) помиляється; навіть, коли глупе-дурне; відігриває в його серці вкритий льодом ресурс людяности й покликає до дії адекватну реакцію – учинити так само...

Nota bene! Доки Наталка «сміливо, без вагання виступає на боротьбу зі звичаями, на боротьбу з матір'ю і... своїм женихом возним» [6, с. 102–110], доти нічого не виходить: мати в розпачі, возний – «мов скеля, непорушний» («теє-то як його», «станете пред суд, заплатите пеню і посидите на вежі»), а Є. Кирилук – дивовижно наївний («Гідною парою Наталці, за задумом автора, мав бути Петро. Проте в порівнянні з нею образ цей дещо блідне», бо «не зовсім природними в його поведінці є надмірна самопожертва і та легкість, з якою він відмовляється від особистого щастя в ім'я нібито добробуту Наталки» [7, с. 25])... Коли ж Полтавка поступається, коли виходить на авансцену «поступок Петра, толіко усердний і без примісу ухіщення» – лід у серці «дурних, але незлобних» тетерваків тане.

Спрацьовує «золоте правило» християнського співіснування: «чого собі не хочеш, іншому не бажай». Його яко «свій підставовий моральний імператив» Г. Сковорода згадує устами Марка, одного з персонажів притчі «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті». «Марко, звісно, не претендує на першовідкриття, він підкреслює, що це правило «є апостольський закон», приписаний людям Богом. Справді, маємо тут парафраз євангельського тексту: «І як хочете, щоб з вами чинили люди, так і ви чиніть з ними» (Лк. 6:34). На цьому Божому Законі, на біблійних істинах тримається вся етична система Сковороди» [2, с. 164–165].

Поділяючи (а тому і цитуючи) доречні міркування Ю. Барабаша, дивуюсь, чому в іншому фрагменті своєї цікавої студії він не хоче помічати, що етична система І. Котляревського тримається «на цьому [ж таки] Божому Законі». Після слушної критики О. Русова за спробу зробити з возного всуціль позитивного, ба навіть героїчного, персонажа (див. вище), Ю. Барабаш входить у смак і береться вже за самого І. Котляревського, піддаючи суміву право його твору на гепієнд: «Щасливий фінал п'єси, де Возний виголошує свій знаменитий монолог («Размишлял я пред-

овольно і нашел...») і відмовляється від домагань Наталки на користь так довго нею очікуваного коханого, Петра, – цей фінал нічогісінько в суті справи не змінює, він свідчить лише про непослідовність драматурга, але аж ніяк не про шляхетність Возного, котрий нібито здійснив "високий моральний подвиг"» [2, с. 338–339].

Складається враження, що сучасний літературознавець переплутав автора «праматері української сцени» (за І. Карпенком-Карим) із якимось жовтодзьобим початківцем і «нічтоже сумняшеся» повчає його десь-якось на полтавській літстудії. Двісті літ, як «Наталка Полтавка» не сходять з української сцени, глядачі багатьох поколінь не перестають дивуватися феномену її вічної молодости, театри збирають аншлаги й завдяки їй поповнюють спорожнілу касу («Поставить «Наталку» – і повний збір» [10, с. 42]), й ось тобі на: виявляється, драматург... непослідовний?

Та ні, виявляється зовсім інше: інертність світогляду науковця, котрий, вочевидь, звик вірити тільки реалістичній мотивації вчинків персонажів, «типовим характерам у типових обставинах» і не вірити в «чудеса». Однак уявімо, що возний, «аки волк млядую ягницю», таки заковтнув би Наталку... Хто дивився б таке двісті літ?! «Наївно звучить припущення деяких дослідників про те, ніби змінивши закінчення п'єси (возний до кінця обстоює своє бажання одружитися з Наталкою), Котляревський осягнув би більшої художньої переконливості. У плані копіювання дійсності, плоскої правдоподібності життєвих характерів і ситуацій – можливо, й так, але не в сенсі художньої цілісності й естетичної завершеності твору [...]. Щоб переробити фінал «Наталки Полтавки» в дусі соціально-психологічної вірогідності, треба було б загалом переписати твір од початку до кінця, зробивши домінантою послідовний соціально-психологічний аналіз і типізацію як єдність узагальнення та індивідуалізації. Але то була б уже зовсім інша п'єса, створена за інакшими уявленнями про прекрасне в драматичному мистецтві» [9, с. 418–419].

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши перші, досі маловідомі, наукові студії про сквородинство автора «Наталки Полтавки», бачимо, що своєю генезою, успіхом, вікопомною значимістю в долі нашої драматургії «праматір української сцени» завдячує не лише талантові І. Котляревського, а й філософії Г. Сковороди. Статті О. Русова, С. Єфремова, М. Грушевського поклали початок новому, проникливішому і глибшому, ніж допіру, осмисленню творчості І. Котляревського, показавши, що нове українське письменство,

зачинателем якого він був, з'явилося не на порожньому місці, а стало продовженням письменства давнього, зокрема, традиції українського бароко, кульмінацією якого є творчість Г. Сковороди. Евристичний потенціал цих студій закладав нову стратегію відчитання української класики. На жаль, її дальший розвиток було грубо перервано сталінськими репресіями: вбивством вчених,

заборонаю їх доробку, вульгарно-соціологічною профанацією української науки. На щастя, нині маємо змогу продовжити започате нашими корифеями. Їхню стратегію підхопили й збагатили Л. Ушкалов, Є. Нахлік та ін. Зі свого боку, докладаю зусиль до поступування у цьому напрямі монографією «Від Сковороди до Шевченка», яка, сподіваюсь, невдовзі побачить світ.

Список літератури:

1. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. Київ, 1992. 470 с.
2. Барабаш Ю. Вибрані студії. Сковорода. Гоголь. Шевченко. Київ, 2006. 744 с.
3. Барабаш Ю. К проблеме «концы – переходы – начала» (В связи с одной сквородинской реминисценцией у И. Котляревского) // Вопросы литературы. 1997. Май / Июнь. С. 187–188.
4. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. Львів, 1925. С. 105–106.
5. Єфремов С. Котляревський // Єфремов С. Літературно-критичні статті. Київ, 1993. С. 121–140.
6. Карпенко-Карий І. «Наталка Полтавка» // Літературний збірник, зложений на спомин Олександра Кониського. Київ, 1903. С. 102–110.
7. Кирилюк Є. Слава сонцем засіяла... / Передмова // Котляревський І. Твори: У 2 т. Т. 1. С. 7–34.
8. Котляревський І. Твори: У 2 т. Київ : Дніпро, 1969. 244 с.
9. Нахлік Є. Перелицьований світ Івана Котляревського: текст – інтертекст – контекст. Львів, 2015. 544 с.
10. Русов А. Какая роль «Возного» в «Наталке Полтавке»? // Киевская старина. 1904. Т. 83. Янв. С. 41–64 (Цитати зі статті подаю у перекладі, позаяк російською писалася вимушено, з огляду на горезвісний Емський указ).
11. Плевако М. Григорій Сковорода й українське письменство // Науковий збірник Харківської науково-дослідчої кафедри історії України. Пам'яті акад. М. Сумцова. Харків, 1924. С. 38–39.
12. Сковорода Г. Найкраще. Львів : Terra Incognita, 2017. 320 с.
13. Ушкалов Л. Есеї про українське бароко. Київ : Факт – Наш час, 2006. 284 с.
14. Чопик Р. Іван Котляревський – проти! // Іван Котляревський проти: Полтавський батл. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 180 с.

Chopyk R. B. HE LOOKED AT THE WORLD "THROUGH THE EYES OF H. SKOVORODA" (LITTLE-KNOWN STUDIES ON THE INFLUENCE OF SKOVORODA'S LEARNING TO I. KOTLYAREVSKY)

During the XIX century, I. Kotlyarevsky was considered mainly as the founder of the New Ukrainian literature. The situation changed when O. Rusov's innovative studios were published. "What is the role of Vozny in 'Natalka Poltavka'?" (1904), S. Efremov "Kotlyarevsky" (1909), M. Plevako "Hrygoriy Skovoroda and Ukrainian literature" (1924), M. Hrushevsky "To the history of religious thought in Ukraine" (1925), which clarified the Skovorodas' component of creativity of "Natalka Poltavka", and hence its rootedness in the baroque literature. In particular, O. Rusov was the first who drew attention to the fact that Voznyi motivates his step, letting Natalka go in the culmination of the play, in accordance with H. Skovoroda's philosophy of "kinship" ("from my birth, I tend to goodness"). A noble deed opens before him the "way of peace" instead of the "way of the venter" (snare of sin), which he walked before. O. Rusov takes these definitions, again, from G. Skovoroda ("Archangel Michael's Battle against Satan...") and with their help deepens the interpretation of the main idea of the work ("If you want to be happy, then rely on Lord ..."), which resonates with Skovoroda's eudemonism, "philosophy of happiness". In turn, S. Efremov noticed the connection between heroes "Tetervakovsky" (surname of Vozny) and Tetervak - the antagonist personage in the Skovoroda's parable "Beggar Lark". Tetervakovsky takes into account Tetervak's bitter lesson and does not fall into the net of world vanity ... This is extremely important in order to overcome the "high border" between ancient and modern Ukrainian literature, actualizing the vitality and content of the Ukrainian spiritual tradition. The analysis was conducted with the participation of modern scholars, who are in pro- (L. Ushkalov, E. Nakhlik) and who are in contra- (Yu. Barabash), and who contribute to the approval and development of a promising strategy started by repressed luminaries of Ukrainian literary criticism.

Key words: H. Skovoroda, way of peace/way of venter, Christian ethics, Varsava, Tetervakovsky, O. Rusov, S. Efremov, L. Ushkalov.